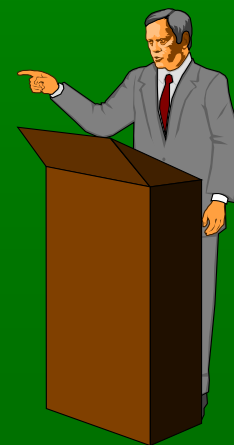

NORMA PERSONALISTYCZNA **(wg Karola Wojtyły / Jana Pawła II Wielkiego)**

dr Jerzy M. NIEPSUJ

Warszawa/WSAiSM, 26.04.2009 r.

Terminy lub „pojęcia podstawowe”:

Byt Absolutny - Bóg

byt,

byt ludzki – człowiek,

Persona (osoba),

norma – norma personalistyczna

relacja osobowa

PLAN WYKŁADU

1. Wprowadzenie – wyjaśnienie i uzasadnienie tematu;
2. Postulowany przez Karola Wojtyłę „porządek myślenia” m.in. w etyce;
3. „Droga” intelektualna Karola Wojtyły do pojęcia „norma personalistyczna”. Norma personalistyczna w pismach K.Wojtyły;
4. Karola Wojtyły rozumienie „normy personalistycznej”. Prawo natury a norma personalistyczna;
5. „Norma personalistyczna” podstawą relacji człowieka do siebie i do drugiego człowieka;
6. „Norma personalistyczna” fundamentem Jana Pawła II koncepcji „cywilizacji miłości”;
7. Zarzuty wobec „normy personalistycznej”;
7. Wnioski.

MOTTO

*„/.../ Prawo natury jako norma
czy też zbiór norm moralności
wskazuje przede wszystkim na
to, że człowiek – sprawca
czynów i autor wartości
moralnych – tkwi w świecie, w
wielości bytów i natur, jako
jeden z nich.*

*[...] Norma personalistyczna
stara się uwydatnić szczególną
pozycję człowieka jako osoby,
jego stąd wynikającą
odrębność i transcendencję”.*

MOTTO

„ /.../ rośnie w naszym świecie poczucie zagrożenia [...] Dotyczy ono [...] wielu niebezpieczeństw, które są produktem cywilizacji materialistycznej, przyjmującej – pomimo <<humanistycznych>> deklaracji – prymat rzeczy w stosunku do osoby. Człowiek współczesny słusznie się lęka, że za pomocą środków, zrodzonych na gruncie takiej cywilizacji, poszczególne jednostki, a także całe środowiska, wspólnoty, społeczności czy narody, mogą padać ofiarą przewagi innych jednostek, środowisk czy społeczności”.

(Encyklika *Dives in misericordia* Ojca Świętego Jana Pawła II O Bożym miłosierdziu, w: Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wydawnictwo Znak, Kraków 2005, s.117-118).

MOTTO

„/.../ Pomóżcie mi budować i gruntować powszechną cywilizację miłości [...] aby życie ludzkie stawało się bardziej ludzkie”.

(Jan Paweł II podczas II pielgrzymki do Polski).

1. WPROWADZENIE – WYJAŚNIENIE I UZASADNIENIE TEMATU

Tematem niniejszego wykładu (prezentacji) jest „norma personalistyczna” według Karola Wojtyły / Jana Pawła II Wielkiego, rozumiana jako podstawa relacji człowieka do samego siebie i do drugiego człowieka oraz jako filar głoszonej i postulowanej przez Papieża koncepcji „cywilizacji miłości”.

A ponieważ nie ma „normy personalistycznej” bez człowieka, przeto w rzeczywistości tematem wykładu jest człowiek w szerokim kontekście tej rzeczywistości, jaką jest dlań inny (drugi) człowiek i społeczeństwo.

Zatem, punkt ciężkości niniejszych rozważań spoczywa na człowieku, czyli wolnej, świadomej i zdolnej do samostanowienia osobie, co ex difinitione implikuje konieczność etycznego spojrzenia na samego człowieka i jego relacje osobowe.

LITERATURA PRZEDMIOTU

1. Karol Wojtyła, Miłość i odpowiedzialność, TN KUL, Lublin 1960.
2. Karol Wojtyła, Osoba i czyn, Kraków 1969.
3. Kard. Karol Wojtyła, Elementarz etyczny, Wrocław 1995.
4. Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2005.
5. Jan Paweł II, Pamięć i tożsamość, Kraków 2005.
6. Filozofia i myśl społeczna Jana Pawła II, PWN, Warszawa 1983.

2. Postulowany przez Karola Wojtyłę „porządek myślenia” m.in. w etyce.

„/.../Jeżeli sensownie chcemy mówić o dobru i złu [w tym także w relacjach osobowych - MJN], musimy wrócić do św. Tomasza z Akwinu, to jest do filozofii bytu. Można na przykład metodą fenomenologiczną analizować doświadczenia, takie jak doświadczenie moralności, religii czy też człowieczeństwa [i relacji osobowych - MJN] wzbogacając w znaczący sposób nasze poznanie. Nie można jednak zapominać, że te wszystkie analizy poniekąd milcząco zakładają rzeczywistość bytu ludzkiego, to znaczy bytu stworzonego, a także rzeczywistość Bytu Absolutnego. Jeżeli nie wychodzimy od tego <<realistycznego>> założenia poruszamy się w próżni”.

(Jan Paweł II, Pamięć i tożsamość, „Znak”, Kraków 2005, s.21).

Znane są przede wszystkim ściśle psychologiczne, socjologiczne, prawne czy ekonomiczne opisy i ujęcia relacji międzyludzkich. Ale relacje te mają także swój uchwytny wymiar etyczny. I on nas tu przede wszystkim interesuje.

3. „Droga” intelektualna Karola Wojtyły do pojęcia „norma personalistyczna”. Norma personalistyczna w pismach K.Wojtyły.

K. Wojtyła od początku przyświeca jeden cel:
zrozumienie kim jest i kim może stać się człowiek.
Jaka jest prawda o człowieku.

Dociec sedna człowieczeństwa,
wejrzeć w człowieka – osobę,
odkryć człowieka w człowieku

– to zagadnienia, wokół których oscylują zainteresowania,
badania i praca naukowa przyszłego Papieża.

Zauważmy i podkreślmy przy tym, że Karola Wojtyłę zajmuje przede
wszystkim poszukiwanie odpowiedzi na pytanie: kim jest człowiek a
nie na dominujące w pokartezjańskiej filozofii pytanie: czym jest
człowiek.

3. „Droga” intelektualna K. Wojtyły do pojęcia „norma personalistyczna” – cd.

Aby właściwie zrozumieć filozofię człowieka i etykę Karola Wojtyły, należy podążać za badaniami, które prowadził przede wszystkim nad:

św. Janem od Krzyża,
św. Tomaszem z Akwinu
i Maksem Schelerem.

Na ich tle, na tle analiz ich poglądów, ale i analiz poglądów Platona, Arystotelesa, św. Augustyna, D. Humea, J. Benthama, I. Kanta ukształtowały się zręby Jego myślenia antropologicznego, aksjologicznego i etycznego.

3. Norma personalistyczna w pismach K.Wojtyły - cd.

Problemowi normy personalistycznej Karol Wojtyła nie poświęcił żadnej pracy o charakterze monograficznym.

Także w głównych swych pracach problem ten traktuje w sposób ledwie marginalny, okazjonalny i sporadyczny.

Najwięcej miejsca i najszerzej kwestię normy personalistycznej omawia w pracy pt. „Miłość i odpowiedzialność” (1960).

O dziwo, problem normy personalistycznej (samej w sobie) nie jest omawiany szerzej w najważniejszej Jego pracy, czyli w „Osoba i czyn”(1969).

Również Jan Paweł II zagadnieniu temu nie poświęca szczególnie swego pióra.

Najwięcej miejsca poświęca mu w encyklice „Dives in misericordia”(1980) przy okazji wyliczania warunków koniecznych zbudowania „cywilizacji miłości”.

Najczęściej problem i kontekst normy personalistycznej stanowi ośnowę Jego różnorodnych wypowiedzi dotyczących sytuacji człowieka we współczesnym świecie i społeczeństwie.

4. Karol Wojtyła rozumienie „normy personalistycznej”. Prawo natury a norma personalistyczna.

Jak Karol Wojtyła rozumie „normę personalistyczną”?

Normę personalistyczną odkrywamy na polu doświadczenia człowieka. Doświadczenie leży bowiem u podstaw wiedzy o człowieku.

Doświadczenie każdej rzeczy, która znajduje się poza człowiekiem, łączy się zawsze z jakimś doświadczeniem samego człowieka.

Przedmiotem doświadczenia jestem więc ja sam ale są nim również inni ludzie poza mną. Inni ludzie, którzy są przedmiotem doświadczenia, są nim jednak w inny sposób, aniżeli jestem nim ja sam dla siebie.

Na gruncie doświadczenia człowieka (ze znamionem dla niego – i tylko dla niego – rozszczępieniem aspektu wnętrza i zewnętrza) następuje poznanie osoby oraz jej ogląd poprzez czyn. Ujawniana poprzez analizę czynu różnica między człowiekiem – osobą a wszystkimi innymi „światowymi przedmiotami”, między innymi, także jak on żyjącymi, pozwala na rozpoznanie prawdy o nim jako o ponadużytecznym dobru. Stwierdzenie na podstawie doświadczenia i Objawienia, że człowiek jest osobą ma więc głębokie znaczenie teoretyczne i praktyczne. Wyznacza ono nie tylko pozycję właściwą człowiekowi w świecie oraz wskazuje na naturalną podstawę jego godności.

Jednym z wyrazów uznania godności człowieka, czyli wyżej stawiania jego samego niż wszystkiego, cokolwiek od niego pochodzi w widzialnym świecie, jest właśnie norma personalistyczna. Stanowi ona normatywny wyraz rozpoznania prawdy o człowieku jako osobie i ponadużytecznym dobru.

4. Cd. - Prawo natury a norma personalistyczna.

„/.../ Prawo natury jako norma czy też zbiór norm moralności wskazuje przede wszystkim na to, że człowiek – sprawca czynów i autor wartości moralnych – tkwi w świecie, w wielości bytów i natur, jako jeden z nich.

[...] Norma personalistyczna stara się uwydatnić szczególną pozycję człowieka jako osoby, jego stąd wynikającą odrębność i transcendencję”.

„/.../ Prawo natury jako norma czy też zbiór norm moralności wskazuje przede wszystkim na to, że człowiek – sprawca czynów i autor wartości moralnych – tkwi w świecie, w wielości bytów i natur, jako jeden z nich.

[...] Norma personalistyczna stara się uwydatnić szczególną pozycję człowieka jako osoby, jego stąd wynikającą odrębność i transcendencję”.

5. „Norma personalistyczna” podstawą relacji człowieka do siebie i do drugiego człowieka.

„/.../ nie mam bowiem innego dostępu do drugiego człowieka jako <<ja>>, jak tylko poprzez moje <<ja>>”. (K.Wojtyła, Uczestnictwo czy alienacja,

w: Osoba i czyn, dz.cyt., s.449)

W świecie, w którym bytujemy, są przede wszystkim obecni inni ludzie. Wgląd refleksyjny we własne <<ja>> pozwala mi na jego uprzedmiotowienie i odkrycie struktury <<ja>> jako <<ja>>. Odkrywam poniekąd w sobie każdego drugiego. Prawda tego odkrycia wiąże mnie swoją normatywną mocą. Czego mi nie wolno w stosunku do siebie, do własnego <<ja>>, nie wolno mi także – z tego samego powodu – w stosunku do każdego innego <<ja>>. Rozpoznając drugiego poprzez strukturę swego własnego <<ja>>, dostrzegam, że jedynie afirmując go dla niego samego, czynię zadość prawdzie o sobie samym.

5. „Norma personalistyczna” podstawą relacji człowieka do siebie i do drugiego człowieka - cd.

Ujęcie drugiego jako <<ja>> jest ujęciem go jako osobowego podmiotu.

Tak jak siebie odkrywam jako przedmiot kategorycznego (moralnego) zobowiązania, analogicznie odkrywam i drugiego człowieka.

Poznanie godności drugiego, domagającej się kategorycznego i bezinteresownego respektu, jest wyznaczone, z jednej strony, źródłowym spostrzeżeniem jego ciała i wyrażonej w nim psychiki, z drugiej zaś – „odebraniem” go jako drugie <<ja>>.

Tę wspólnotę <<ja>> najadekwatniej wyraża słowo „bliźni”.

Tak ujęty drugi domaga się respektu dla niego samego.

Normatywnym wyrazem tego respektu jawi się norma personalistyczna.

6. „Norma personalistyczna” fundamentem Jana Pawła II koncepcji „cywilizacji miłości”.

Karol Wojtyła jest zwolennikiem realizmu w etyce. Jego zdaniem normy etyczne opierają się na rzeczywistości.

Dlatego uznaje On jako punkt wyjścia i zasadę etyki realistycznej wymóg pozostawania wszelkich działań człowieka w zgodzie z rzeczywistością (wymóg wierności rzeczywistości w działaniach).

Także „norma personalistyczna” opiera się na rzeczywistości. Jako taka stanowi ona podstawę do takiego kształtowania rzeczywistości człowieka, która odpowiadałaby najpełniej jego naturze i powołaniu.

Jan Paweł II uznaje „normę personalistyczną” jako naczelną zasadę etyczną ujmowaną i wyrażaną tak w jej formule pozytywnej (osobę każdego drugiego należy afirmować dla niej samej!) jak i negatywnej (należy odróżniać i wyróżniać człowieka od świata rzeczy i zwierząt) za podstawę i fundament postulowanej przez siebie koncepcji „cywilizacji miłości”.

6. „Norma personalistyczna” fundamentem Jana Pawła II koncepcji „cywilizacji miłości” - cd.

Koniecznym warunkiem urzeczywistnienia „cywilizacji miłości” jest - wg Jana Pawła II – spełnienie następujących prymatów:

1. Osoby przed rzeczą;
2. Miłosierdzia przed sprawiedliwością;
3. Dążenia „aby bardziej być” przed dążeniem „aby więcej mieć”;
4. Etyki przed techniką.

6. „Norma personalistyczna” fundamentem Jana Pawła II koncepcji „cywilizacji miłości” - cd.

Ad.1. Prymat osoby przed rzeczą:

Człowiek jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła.

Prymat osoby wskazuje na człowieka, jako na byt najdoskonalszy w porządku stworzenia, którego Bóg chciał dla niego samego. Został on wyodrębniony spośród wszystkich stworzeń, stał się osobą, istotą posiadającą naturę rozumną, oraz wolną wolę; posiada zdolność rozeznania dobra i zła oraz zdolność samostanowienia. Osoba różni się od całego świata istot żywych poprzez swoją świadomość.

Osoba przed rzeczą – jest to nakaz moralny skierowany do człowieka w jego indywidualnym wymiarze.

6. „Norma personalistyczna” fundamentem Jana Pawła II koncepcji „cywilizacji miłości” - cd.

Ad.2. Prymat miłosierdzia przed sprawiedliwością

Cywilizacja miłości przeciwstawia się wszelkiej nienawiści i „ideologii walki”. Każdy człowiek jest bliźnim – prowadzi to do rozwoju idei braterstwa, solidarności i poszanowania godności człowieka.

Miłosierdzie stanowi naczelną zasadę cywilizacji miłości, a Jego realizacja jest podstawowym wskazaniem dla ludzkości.

Zasada sprawiedliwości jest dobra w układach rzeczowych, nie wystarcza jednak w odniesieniach osobowych, gdzie ludzie spotykają się w tym samym dobru jakim jest człowiek z właściwą mu godnością.

6. „Norma personalistyczna” fundamentem Jana Pawła II koncepcji „cywilizacji miłości” - cd.

Ad.3. Prymat dążenia „aby bardziej być”
przed dążeniem „aby więcej mieć”

Cywilizacja konsumpcyjna (materialistyczna) generuje działalność człowieka ku temu „aby więcej mieć”. Czyni to często kosztem dążenia „aby bardziej być”.

Dlatego konieczna jest stała samo – refleksja człowieka nad tą kwestią.

6. „Norma personalistyczna” fundamentem Jana Pawła II koncepcji „cywilizacji miłości” - cd.

Ad.4. Prymat etyki przed techniką.

Dynamiczny rozwój techniki rodzi w życiu człowieka sytuacje, które domagają się odpowiedzi czy postępowanie człowieka w tych nowych sytuacjach jest moralne. Dlatego konieczna jest refleksja etyczna towarzysząca rozwojowi techniki.

7. Zarzuty wobec „normy personalistycznej”.

Pod adresem normy personalistycznej w literaturze przedmiotu formułowane były i są liczne zarzuty.

Przykładowo:

- o.Feliks W. Bednarski uważa, że leżąca u podstaw normy personalistycznej zasada afirmacji osoby (*Persona est affirmanda*) ma zbyt wąski zakres, ograniczający moralność jedynie do świata osób. W rezultacie pozaosobowe byty takie jak np. zwierzęta, rośliny i środowisko przyrodnicze – nie są objęte tą normą.
- Również o.Mieczysław A.Krapiec czyni zarzut normie personalistycznej, że kładzie zbyt mocny akcent na to, że moralność rodzi się dopiero wówczas gdy stajemy wobec drugiej osoby (innych osób). Wynika z tego paradoksalny wniosek, że znajdując się sam na samotnej wyspie jestem poza moralnością.

8. WNIOSKI

- Norma personalistyczna, w punkcie wyjścia etyki, pozwala nam rozwijać redukcyjny w przeciwieństwie do dedukcyjnego model etyki. Umożliwia wyjście od doświadczenia moralności, od intuicji godności osoby i w dalszej kolejności poszukiwać ugruntowania jej w antropologicznych i metafizycznych strukturach bytu ludzkiego. Etyka w punkcie wyjścia jest wtedy dyscypliną autonomiczną.
- Norma personalistyczna w rozumieniu i w ujęciu Karola Wojtyły jest w swej istocie szczególną formą rozwinięcia tzw. II imperatywu kategorycznego Immanuela Kanta.
- Norma personalistyczna stara się uwydatnić szczególną pozycję człowieka jako osoby, jego stąd wynikającą odrębność i transcendencję
- Norma personalistyczna chroni nas całkowicie od instrumentalnego traktowania drugiego człowieka i Boga.
- Norma personalistyczna stanowi pierwszy i podstawowy warunek zbudowania „cywilizacji miłości”.